

**ÇOCUK VE AİLE ODAKLI SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE
OKUL SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ÖNEMİ:
UZMANLARIN ÇOCUK VE AİLELERLE ÇALIŞMADA SAHİP
OLDUKLARI BECERİLER**

Yasemin ÖZKAN**

Arş. Gör. Esra KILIÇ**

ÖZET

Aile ve okul ortamlarında çocukların gelişimini takip etmek ve desteklemek için bir okul psiko- sosyal ekibine ihtiyaç söz konusudur. Bu ekibin içinde yer alan ve ekolojik bakış açısını benimseyen okul sosyal hizmet uzmanları çocuğu, içinde bulunduğu sistemler perspektifiyle inceleyerek okul, aile ve toplum düzeylerinde müdahaleler geliştirmektedir. Çocuk ve aile odaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uzmanlarının önemine dikkat çekmek, uzmanların çocuk ve ailelerle çalışmada sahip oldukları klinik ve makro becerileri ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmaya 250 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. Oluşturulan anket formu ile çocuk ve ailelerle çalışmada sahip olunması gereken klinik ve makro becerilere ilişkin katılımcıların yeterlilik algıları saptanmaya çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre sosyal hizmet uzmanları çocuk ve ailelerle çalışmada sahip olunması gereken becerilere ilişkin kendilerini yüksek oranda yeterli görmektedirler. Sosyal hizmetin mesleki bilgi ve uygulama becerileri ile araştırmadan elde edilen veriler ışığında sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamlarında istihdam edilmelerinin gerekliliği sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar sözcükler: Okul sosyal hizmeti, çocuk ve aile ile çalışma

**IMPORTANCE OF SCHOOL SOCIAL WORKERS IN THE SOLUTION
OF THE CHILD AND FAMILY-CENTERED PROBLEMS: THE SKILLS
POSSESSED BY THE PROFESSIONALS TO WORK WITH THE
CHILD AND FAMILY**

ABSTRACT

There is a need for a psycho-social team to monitor and support the development of children in family and school settings. School social

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğretim Üyesi

** Arş. Gör. Yıldırım Beyazı Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi

workers involved in this team and adopting ecological viewpoint evaluate the child with perspective of the systems surrounding the child and develop interventions at school, family and society levels. Two hundred and fifty social workers participated in the present study aiming to draw the attention to the importance of school social workers in the solution of the child and family-centered problems and to reveal the clinic and macro skills to be possessed by these workers to work with the child and family. Through the questionnaire form developed, it was attempted to elicit the participants' self-efficacy perception of the skills to be possessed to work with the child and family. The findings of the study show that the social workers see themselves highly competent in relation to the skills to be possessed to work with the child and family. In light of the findings of the study and social service professional knowledge and practice skills, it was concluded that recruitment of social workers at schools is of great importance.

Key words: Social work in schools, working with children and families

GİRİŞ

Çocukların sosyalleşmelerinde aile ve okul en temel iki toplumsal kurumdur. Bu sebeple çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri için aile, okul ve yaşadıkları çevrede sürekli takip edilmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir. Okullar, çocukların gelişimlerini takip etmek ve karşılaştıkları sorunları çözmek için onlara ulaşılabilir en önemli kurumlar arasındadır. Çocukların akademik başarılarının düşük olması ya da çevreleriyle iletişime girdikleri noktalarda uyumsuzluk göstermeleri gibi sorunların kaynağında aile problemlerinin yer aldığına dair araştırmalar söz konusudur (Akt: Gerrard, 2008): Carlson ve Sincavage (1987) Okul Psikologları Ulusal Birliğinin 110 üyesiyle yürütmüş oldukları bir araştırmada; aile değişkenlerinin çocukların okul sorunlarıyla son derece ilişkili olduğunu rapor etmişlerdir. Crespi ve Hughes (2004) okullarda ergenleri etkileyen bazı kriz durumlarını; alkol ve madde bağımlılığı, ergen hamileliği, boşanma, kötü muamele uğrama ve aile anlaşmazlıkları olarak saptamışlardır. Okul çalışanları da ayrıca, okul içerisinde çocukların yaşadığı sorunları, ailelerinin çocukların eğitimlerine ve gelişimlerine ilgisiz olmalarına bağlamaktadırlar (Terry, 2002). Diğer taraftan, sağlıklı aile işleyişinin çocukların okuldaki başarılarına nasıl yardımcı olacağına odaklanan çalışmalar da söz konusudur (Akt: Gerrard,2008): "Zimmer- Gembach ve Locke (2007), evde ve okulda daha etkili başa çıkma stratejileri kullanarak ergenlerle daha pozitif aile

ilişkilerinin oluşturulmasını kapsayan bir 'Aile Öncelik Modeli' oluşturmuşlardır.

Bu durumda çocukların sorunlarına çözüm üretmede ve okul başarılarını artırmada sadece çocuğa değil, çocuğun ailesine ve yakın çevresine odaklanmanın gerekliliği görülmektedir. Böylece çocuklara ve ailelere ulaşmada önemli bir kaynak olan okul aracılığıyla yürütülecek hizmetler ile çocuklara ve ailelere danışmanlık yapmanın gerekliliği ve önemi ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun kendisinden, okul ortamından ya da çocuk-aile-okul ilişkilerinden kaynaklanan pek çok sorunun çözümünde çocukları psiko-sosyal yönden destekleyecek meslek elemanlarına (psikolojik danışman ve rehber, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, vb.) ihtiyaç vardır (Kılıç, 2014). Ama maalesef, mevcut durumda Türkiye'de ve Dünya'da bu psiko-sosyal destek hizmetleri gelişmediği için çocuk ve gençler şiddet, zorbalık, istismar, madde bağımlılığı gibi birçok problemle çoğu zaman tek başlarına mücadele etmek zorundadırlar. Özellikle ülkemizde var olan hizmetler öğrencilerin risk faktörleriyle karşılaşmasına engel olamamakta, bu tip sorunların çözümünde yetersiz kalmaktadır. Okul ortamında görev tanımları yapılmış bir psiko-sosyal ekibin (psikolog, psikolojik danışman ve rehber, sosyal hizmet uzmanı) uyum içinde çalışması, çocukların refahlarının artırılmasına ve gelişimlerine olumlu katkı sağlamaktadır (Kılıç, 2014).

Nitekim ülkemizde bu konuda atılan yeni adımlar söz konusudur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hazırladığı "Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı"na göre 2016'ya kadar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüm okullarda, "sosyal hizmet birimleri" kurulması planlanmaktadır. Benzeri ABD'de de olan sosyal hizmet birimleri yoluyla okullarda "şiddete eğilim" konusunda risk altında bulunan çocuklar tespit edilerek, ailelerle ortak çalışmalar yapılacaktır. Sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve sosyologların görevlendirileceği birimlerin, rehberlik öğretmenleri ve okul aile birlikleriyle de koordineli bir şekilde çalışması planlanmaktadır (<http://www.aksam.com.tr/guncel/okullara-abd-modeli-sosyal-hizmet-sistemi/haber-287196>).

Okullarda psiko-sosyal ekibin önemli bir parçası olan sosyal hizmet uzmanları, sorunların kaynağında sadece çocuğun kendisinin olmadığını, çocuğun çevresini saran sistemlerin de soruna etki ettiğinin ya da çocukla çevresi arasındaki etkileşimde bir uyumsuzluk olduğunun bilincindedir. Bu sebeple okul sosyal hizmet uzmanları, soruna çok boyutlu bakmalarını sağlayan sistem ve ekolojik yaklaşımları kullanarak çocukların sorunlarını "çevresi içinde birey" bağlamında analiz etmektedir.

Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemine özgü sorunların çözümü, yaşanan aile koşullarının değerlendirilmesi, psiko-sosyal açıdan duyulan ihtiyaçların giderilmesi ve böylece eğitim etkinliklerini başarılı bir şekilde sürdürebilecekleri bir duruma gelmelerini sağlama gibi birçok hizmeti içermektedir (Duman, 2000). Tracy ve ark. (2006), okul sosyal hizmet uzmanlarının öğrencilerin öğrenmelerini etkileyebilecek aile, okul, toplum ve kişisel faktörleri değerlendirme, danışmanlık yapma, vaka yönetimi ve krize müdahale gibi görevlere sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Dupper (2013)' a göre, ekolojik bakış açısını benimseyen okul sosyal hizmet uzmanları, risk altında bulunan öğrencileri ve ailelerini destekleme, ev ve okul arasında iletişim ağlarının açık tutulmasını sağlama, çocukların eğitim ihtiyaçlarını tespit etme, öğrencilerin yaşam koşulları ve yaşadıkları mahallelerin koşullarını analiz etme, toplumsal kurumlara yönlendirmeler yapma, farklı kurumlara yönlendirilmiş öğrencileri takip etme, risk altında bulunan öğrencilere ve onların ailelerine daha iyi hizmetler sunmak için kaynakların tanımlanıp geliştirilmesinde toplumla işbirliği yapma gibi görevlere sahiptirler.

Bu bilgiler ışığında okul sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aileyi odak alan çalışmalarının önemi görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aile ile çalışabilmesi ve etkin uygulamalar gerçekleştirebilmesi için bu alanda yüksek bilgi ve beceri düzeyine sahip olması beklenmektedir. Çünkü çocuk ve aile ile çalışma yetkin ve özel becerileri gerektirmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bireysel çocuk dinamiklerini bilmeli, ailesel ve ilişkisel bağlamlarda gerekli olan uzmanlığın niteliklerine sahip olmalıdırlar (Center for Clinical Social Work, 2007). Ayrıca, mesleki bilgi ve deneyimini okul, aile ve toplum sistemlerinin bilgisi ile bütünleştirerek etkili müdahaleler gerçekleştirmelidirler.

Bu araştırmada çocukların öğrenmelerinin önündeki engellere müdahale etme ve sorunları önleme, öğrenme faaliyetlerini artırma ve pozitif okul iklimi oluşturmada önemli rol ve sorumlulukları olan sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aile ile çalışmada sahip oldukları beceriler üzerinde durularak okul psiko-sosyal ekibi içerisindeki önemine dikkat çekilmiştir.

AMAÇ

Araştırmada, çocuk ve aile odaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uzmanlarının önemine dikkat çekilerek, uzmanların çocuk ve ailelerle çalışmada sahip oldukları becerileri ortaya koymak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışmanın evrenini, üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinden mezun olmuş ve çeşitli kurumlarda görev yapmakta olan sosyal hizmet çalışanları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınacak sosyal hizmet uzmanlarına, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği aracılığıyla ulaşılmıştır. Toplamda 2500 üyeden oluşan dernekte katılımcıların sayısının belirlenmesinde, ilişkisel araştırmalarda evrenin en az %10'u örnekleme alınır (Arlı ve Nazik, 2001) kuralı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü; 250 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada nicel araştırma deseni içerisinde yer alan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formu iki kısımdan oluşmuştur. Anket formunun ilk kısmında katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ile eğitim ve çalışma yaşamlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. İkinci kısım da ise sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve ailelerle çalışmada sahip oldukları klinik ve makro becerilere ilişkin yeterlilik algılarını ölçmeye yönelik 27 maddeden oluşan bir form bulunmaktadır. Bu maddelere ilişkin yeterlilik algılarının ölçümü likert tipi ölçekte kullanılan kategorileştirme biçimine benzer şekilde hazırlanmış ve katılımcıların bu maddelere ilişkin yanıtları; “yetersizim”, “kararsızım” ve “yeterliyim” şeklinde derecelendirilmiştir.

Türkiye’de sosyal hizmet uzmanları, diğer meslek gruplarına benzer biçimde, atandıkları alanda, alana özgü hizmet içi eğitimlerle kendilerini geliştirmekte ve mesleğe hazırlık yapmaktadırlar. Bu sebeple bu araştırmanın bağımsız değişkenleri de çocuk ve ailelerle çalışma becerileri üzerinde etkili olacağı düşüncesiyle “çocuk ve aile alanında çalışmış olma, çocuk veya aile alanında hizmet içi eğitim ya da sertifika programlarına katılmış olma” gibi durumlardan oluşmaktadır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmaya 250 sosyal hizmet uzmanı katılmıştır ve araştırma sonunda elde edilen verilere göre bu katılımcılardan %52.0’ünün erkek, %48.0’inin kadın olduğu saptanmıştır. Katılımcıların lisansüstü eğitim durumlarına bakıldığında %72.4’ünün lisansüstü eğitim almadığı, %16’sının yüksek lisans mezunu olduğu, %10.4’ünün lisansüstü eğitime devam ettiği ve %1.2’sinin doktora eğitimini tamamladığı saptanmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları alanlara göre dağılımı incelendiğinde; katılımcıların yarısına yakın bir kısmının (%46) “çocuk” alanında çalıştıkları görülmüştür. Çalışılan alanlara ilişkin sayısal veriler büyükten küçüğe sıralandığında katılımcıların; yaşlılık (%11.2), engelli (%10.4), tıbbi (%7.2), yoksulluk (%6.8), akademik (%3.6), toplum (%3.2),

aile (%2.8), gençlik (%2.8), kadın (%2.4;), afet (%2.4), adli (%1.2) alanlarda çalıştığı saptanmıştır.

Çizelge 1. Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Olunması Gereken Becerilere İlişkin Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yeterlilik Algıları

	Yetersizim		Kararsızım		Yeterliyim	
	n	%	n	%	n	%
Klinik Beceriler						
Diğer profesyonellerle işbirliği yapabilme	8	3.2	13	5.2	229	91.6
Bireyle çalışma konusunda kendini yetkin hissetme	15	6.0	19	7.6	216	86.4
Çocuğun gelişimini en çok etkileyen üç sistem - <i>aile, okul, toplum</i> - ile çalışabilme	19	7.6	23	9.2	208	83.2
Çocuk ve aile için savunuculuk rolünü üstlenebilme	19	7.6	24	9.6	207	82.8
Çeşitli gelişim aşamalarında çocuklara yardım edebilme	14	5.6	37	14.8	199	79.6
Çocukluk çağında ortaya çıkabilecek fiziksel, bilişsel ve duygusal güçlüklerle ilişkin bilgiye sahip olma	36	14.4	19	7.6	195	78.0
Çocuk ve aileleri etkileyebilecek kültürel, çevresel, sosyal sistemler (okul, sağlık sistemi, dini kuruluşlar, vb.), akran grup etkileri hakkında yeterli bilgiye sahip olma	23	9.2	32	12.8	195	78.0
Aile ve grup çalışması yapmada yetkin olma	35	14.0	31	12.4	184	73.6
Uygulamalarda değerlendirme yapıp vakalara tanı koyabilme	32	12.8	34	13.6	184	73.6
Uygulama sonunda vakaların takibini yapabilme	26	10.4	43	17.2	181	72.4
Çocuk ile terapötik ilişki kurma ve bu ilişkiyi sürdürebilme	44	17.6	33	13.2	173	69.2
Çocuk ve ailelerle ilgili mevzuat, düzenleme ve prosedürler konusunda yeterli bilgiye sahip olma	44	17.6	38	15.2	168	67.2
Tedavi planının çıktılarını değerlendirebilme	33	13.2	52	20.8	165	66.0
Çocuk dinamikleri ile ailesel ve ilişkisel bağlamlarda gerekli olan uzmanlık niteliklerini, okul, toplumsal hayat ve yasal sistemlerle bütünleştirebilme	36	14.4	51	20.4	163	65.2

Çocuk ve ailelere yönelik tedavi planı oluşturabilme	38	15.2	54	21.6	158	63.2
Meslektaşları tarafından sürekli danışılan ve yönlendirilmeler yapılan bir uzman olma	30	12.0	68	27.2	152	60.8
Çocuk ve aileyle çalışırken oyun temelli yaklaşımları kullanma	50	20.0	55	22.0	145	58.0
Klinik uygulama içinde biyo-psiko-sosyal teorileri sürekli olarak araştırarak yeni bilgileri eski bilgilerle bütünleştirebilme	90	36.0	59	23.6	101	40.4
Klinik uygulama için yeterli biyo-psiko-sosyal teori bilgisine sahip olma	91	36.4	70	28.0	89	35.6
Çocukları ve aileleri etkileyen tıbbi koşullar ve genetik hakkında yeterli biyolojik bilgiye sahip olma	108	43.2	57	22.8	85	34.0
	Yetersizim		Kararsızım		Yeterliyim	
Makro Beceriler	n	%	n	%	n	%
Çocukları ve aileleri etkileyen toplum kaynaklı sorunları tespit edebilme	11	4.4	14	5.6	225	90.0
Çocuğun ihtiyaç ve sorunlarını çok boyutlu değerlendirerek aile, okul ve toplum sistemlerini ele alabilme	15	6.0	17	6.8	218	87.2
Çocuğun yararı için aile, okul ve toplum kaynaklarını koordine edebilme	21	8.4	18	7.2	211	84.4
Yaşanılan toplum ve toplum kaynakları konusunda yeterli bilgiye sahip olma	18	7.2	26	10.4	206	82.4
Çocuk ve aileleri etkileyebilecek risk faktörlerini görüp koruyucu-önleyici politikalar geliştirebilme	32	12.8	35	14.0	183	73.2
Aile sorunlarına yönelik proje geliştirebilme	34	13.6	42	16.8	174	69.6
Çocukları etkileyen aile ve okul problemlerini çözmek için politika geliştirebilme	32	12.8	46	18.4	172	68.8

Çizelge 1. incelendiğinde katılımcıların çocuk ve ailelerle çalışmada sahip olunması gereken klinik ve makro becerilere ilişkin yeterlilik algılarının yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların, “aile ve grup çalışması yapma” (%73.6), “çocuk ve ailelere yönelik tedavi planı oluşturabilme” (%63.2) şeklinde sıralanan klinik becerilere ilişkin yeterlilik algılarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal hizmet mesleğinin başlangıçtan itibaren aileyi odak alarak uygulamalarını gerçekleştirmesiyle ilişkilendirilebilir. Constable (2008), okul sosyal hizmet uzmanlarının birincil görevinin çocuk ve ailelerle mesleki çalışmalar (bireylerle çalışma, grup çalışması) yürütmek olduğunu TSA / YIL: 18 S: 3, Aralık 2014

belirtmiştir. Bu noktada, aile öncelikli çalışmalar yapan sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamlarındaki önemine dikkat çekmek gerekir.

Hinkle' (1992) ye göre birçok okul danışmanı, okul ortamında aile danışmanlığını, bireysel danışmanlıktan daha etkili bulmaktadır. Johnston ve Zemitzsch (1988; Akt: Christopher, 2009), okul müdahale programında sadece öğrenci üzerine odaklanmanın ve öğrencinin diğer alt sistemlerini (aile, arkadaş ve toplum) görmezden gelmenin, başarısız sonuçlar doğuracağını açıklamış ve tüm alt sistemleri içine alan bir aile sistemi yaklaşımını savunmuşlardır. Wetchler (1986), aile ve okul odaklı sorunların çözümü için bu iki sistemin etkileşimli olarak tedavi sürecinde yer almasını öneren bir makro sistemik modeli tanımlamıştır. Sosyal hizmetin uygulamalarında sistem yaklaşımını temel alması ve dolayısıyla aileye sistem perspektifinden bakması onu diğer disiplinlerden farklı kılmaktadır. Bu nitelik, sosyal hizmet uzmanlarını okullarda çocukların aileleri ile iletişim kurma noktasında ihtiyaç duyulan meslek grubu haline getirmektedir. Koşar' (1989) a göre ailelere yönelik sosyal hizmet uygulamaları, çocuk, kardeş, ebeveyn alt sistemlerini inceleyen, bu alt sistemlerin birbiriyle uyumunu analiz eden, evlilik anlaşmazlıkları ve ailenin yakın çevresiyle olan ilişkilerine odaklanan çalışmaları içermektedir. Nitekim araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının "çocuğun gelişimini etkileyen üç sistem -aile, okul, toplum- ile çalışma" (%83.2), "çocuk ve aileleri etkileyebilecek kültürel, çevresel, sosyal sistemler (okul, sağlık sistemi, dini kuruluşlar, vb.) ile akran grup etkileri hakkında yeterli bilgiye sahip olma" (%78.0), "çocuk dinamikleri ile ailesel ve ilişkisel bağlamlarda gerekli olan uzmanlık niteliklerini, okul, toplumsal hayat ve yasal sistemlerle bütünleştirebilme" (%65.2) becerilerinde kendilerini yüksek oranda yeterli gördükleri saptanmıştır (Çizelge 1).

Okul sosyal hizmet uzmanlarının çocuğu içinde bulunduğu çevrede incelemek üzere gerçekleştirdikleri "ev ziyaretleri", çocuk ve ailelerin sorunlarını açığa çıkarmada ve doğru tespitler yapabilmede çok önemlidir. Çocuklar, bazen okul ortamlarında yapılan görüşmelerde daha çekingen ve utangaç olabilmekte, kendilerini doğru ifade edememektedirler. Bunun tam tersi olarak aile ortamında daha sessiz ve endişeli olan çocukları gözlemekte mümkündür. Bu sebeplerle ev ziyaretleri, sorunları değerlendirmede ve çözüm yollarına gitmede önem arz etmektedir.

Ayrıca sosyal hizmet uzmanları uygulamalarında sorun çözme odağının dışında güçlendirme yaklaşımını kullanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çocuğun ve ailesinin sahip olduğu bir sorun olsun ya da olmasın mevcut durumlarını analiz edip ailenin refahını koruyabilir, ailenin güçlü yanlarına vurgu yapabilir, ailenin gelişimine katkı sağlayabilir ya da ortaya çıkabilecek sorunları önceden sezip müdahale edebilir.

Carter' a (2011) göre aileyle çalışma becerilerinde, ailenin yaşam döngüsü aşamaları ile ailenin her bir üyesinin normal ve normal olmayan davranışlarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları eğitimin onlara bu donanımı sağladıkları düşünülmektedir. Nitekim sosyal hizmet lisans müfredatına bakıldığında 'psikolojiye giriş, sosyal hizmette temel kavramlar, insan davranışı ve sosyal çevre, sosyal hizmet kuram ve yaklaşımları, sosyal refah ve sosyal hizmetler, bireylerle sosyal hizmet, gruplarla sosyal hizmet, ailelerle sosyal hizmet, sosyal psikoloji" gibi zorunlu dersler ile "çocuklar için sosyal hizmet", "gençler için sosyal hizmet", "aile hukuku", "çocuk hakları ve hukuku" gibi seçmeli dersler öğrencilere çocuk ve aileyle çalışma konusunda bilgi ve beceri kazandırdığı öngörülmektedir. Ayrıca öğrencilerin edindikleri bilgi ve becerileri uygulama dersleri ile alana aktarmaları konusu da bir başka önemli noktadır. Aldıkları eğitim ve uygulamalarla ilişkili olarak araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının, "çeşitli gelişim aşamalarında çocuklara yardım edebilme" (%79.6), "çocukluk çağına çıkabilecek fiziksel, bilişsel ve duygusal güçlüklerle ilişkin bilgiye sahip olma" (%78.0), "çocuk ile terapötik ilişki kurma ve bu ilişkiyi sürdürebilme" (%69.2) becerilerinde kendilerini yüksek oranda yeterli gördükleri saptanmıştır (Çizelge 1).

Ho (2001) ve Bryan (2005) okul danışmanlarının kolaylaştırıcı, işbirliğini sağlayan, çocuk savunucusu gibi rolleriyle okul-aile-toplum işbirliğinin sağladıklarını vurgulamışlardır (Akt: Gerrard, 2008) ". Bu bilgilerle ilişkili olarak araştırmada katılımcıların "çocuk ve aile için savunuculuk rolü üstlenmede" (%82.8), "çocuk ve ailelerle ilgili mevzuat, düzenleme ve prosedürler konusunda yeterli bilgiye sahip olmada" (%67.2) kendilerini yüksek oranda yeterli gördükleri saptanmıştır (Çizelge 1). Bu noktada, kurum bakımı altında veya koruyucu aile yanında olan ya da evlat edinilen çocukların okul ortamlarında daha fazla desteğe ihtiyaç duydukları gerçeğini belirtmek gerekir. Bu gibi durumlarda okul sosyal hizmet uzmanının çocuk-aile-okul-sınıf-öğretmen ve koruma sistemleri arasında yapacağı bağlantı ve müdahaleler kritik niteliktedir.

Ayrıca araştırma sonucunda, okul sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve ailelere yönelik makro çalışmalarda önemli rol ve sorumluluklara sahip olduğu gerçeğine paralel olarak birçok veri elde edilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%90.0) "çocuk ve aileleri etkileyen toplum kaynaklı sorunları tespit etmede" kendilerini yeterli görmektedirler. Ayrıca katılımcıların "çocuğun ihtiyaç ve sorunlarını çok boyutlu değerlendirerek aile-okul ve toplum sistemlerini ele alabilme" (%87.2), "çocuğun yararı için aile-okul ve toplum kaynaklarını koordine edebilme" (%84.4), "yaşanılan toplum ve toplum kaynakları konusunda yeterli bilgiye sahip olma" (%82.4), "çocuk ve aileleri etkileyebilecek risk faktörlerini görüp koruyucu- önleyici politikalar geliştirebilme" (%73.2), "aile sorunlarına yönelik proje geliştirebilme" (%69.6), "çocukları etkileyen aile ve okul

problemlerini çözmek için politika geliştirebilme” (%68.8) şeklinde sıralanan makro becerilere ilişkin yeterlilik algılarının yüksek olduğu görülmüştür (Çizelge 1). Uzmanların makro çalışmalara ilişkin becerilerde kendilerini yeterli görmelerinde alınan lisans eğitiminin kendilerine çok boyutlu bir perspektif sağlaması da etkili olmaktadır. Sosyal hizmet öğrencileri lisans eğitimleri boyunca “siyaset bilimine giriş”, “hukukun temel kavramları”, “kamu yönetimi ve sosyal hizmet”, “sivil toplum örgütleri ve sosyal hizmet”, “iktisat”, “sosyoloji”, “Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yapısı”, “sosyal politika ve planlama”, “toplumla sosyal hizmet” şeklinde dersler almaktadırlar.

Sosyal hizmet uzmanlarının önemli rol ve sorumluluklarına rağmen Türkiye’de okul ortamlarında istihdam imkanı bulamamaları bu alanda uygulamalar gerçekleştirmelerini engellemektedir. Gelişmiş ülkelerde okul ortamlarında bir psiko-sosyal ekipten bahsetmek mümkün iken; mevcut durumda ülkemizde okullarda sadece psikolojik danışman ve rehberlerin (PDR) yürüttüğü hizmetler söz konusudur.

Sadece PDR alanına yer veren ve okul psiko-sosyal ekibinin oluşturulmadığı mevcut durumda okul danışmanlığı hizmetleri yetersiz ve eksik kalmaktadır (Kılıç, 2014); çünkü, psikolojik danışman ve rehberler okul kanalıyla aileyle çalışma hizmetlerini yürütmede tek başına yeterli değildirler. Samis (1993; Akt: Gerrard, 2008), 249 okul danışmanı ile yaptığı araştırmada katılımcıların aile danışmanlığı yapmaktan ziyade çocuk ve öğretmenlerle bireysel çalışmalar yapmayı daha fazla oranda tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu durum, okul danışmanlarının ebeveyn danışmanlığına yönelik eğitim almadıkları için aile danışmanlığı yapmada isteksiz olabileceği ile açıklanmıştır. Golden (1983), okul danışmanlarının aile fonksiyonlarına yönelik basit müdahaleler yapabileceklerini; fakat karmaşık bir süreç olan aile terapisi uygulamalarını yürütmede zorluk yaşayacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla okulda ailelere sunulacak danışmanlık hizmetlerinin profesyonel bir ekip ile yürütülmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Literatüre bakıldığında bu üç profesyonelin (okul sosyal hizmet uzmanı, okul psikoloğu, psikolojik danışman ve rehber) mesleki rollerini konu alan az sayıda yayına rastlanmaktadır. Okul psikologlarının okul profesyonelleri içindeki rollerine bakıldığında; çocukları duygusal, sosyal ve bilişsel olarak değerlendirme ve çocuğun bireysel özelliklerine uygun eğitim programlarına yönlendirme gibi rollerine dikkat çekilmektedir (Agresta, 2004). Curtis ve ark. (1999), okul psikologlarının temel fonksiyonun psikometrik test yapmak olduğunu belirtmişlerdir. Tracy ve ark. (2006) ne göre okul danışmanları, çocukların akademik başarılarını yükseltme, sağlıklı kişisel/ sosyal gelişim göstermelerini sağlama ve kariyer planlamalarına yardımcı olma gibi konulara odaklanmaktadırlar. Okul rehberlik hizmetleri, bireysel öğrenci planı oluşturma, program

geliştirme gibi bilgi ve sistem desteği ile danışmanlık, konsültasyon, sevk ve akran desteği gibi hizmetleri sağlamaktadır.

Bu bilgiler ışığında bu üç meslek grubunun hem benzer ve hem de farklı rolleriyle okul sistemi içinde yer almasının gerekliliği sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim sosyal hizmet uzmanlarının okul temelli aile danışmanlığı becerilerine ilişkin yeterliliklerinin tespit edildiği bir çalışmada (Kılıç, 2014) katılımcıların kariyer danışmanlığı becerilerine ilişkin yeterlilik algılarına bakıldığında; %42.4' ünün kararsız olduğu ve %31.2' sinin kendisini yetersiz gördüğü saptanmıştır. Ayrıca, katılımcıların öğretmen eğitimine ilişkin yeterlilik algılarına bakıldığında; %39.2' sinin kararsız olduğu, %30.8' inin kendisini yetersiz gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, okul psiko-sosyal ekip üyelerinin her birinin farklı görevlerinin olduğu gerçeğini doğrulamaktadır. Ayrıca ekip çalışmasının önemine paralel olarak araştırma verilerine göre katılımcıların büyük çoğunluğunun (%91.6) diğer profesyonellerle işbirliği yapmada kendilerini yeterli gördükleri saptanmıştır (Çizelge 1). Bu veri, sosyal hizmet uzmanlarının disiplinler arası çalışma konusunda sahip olduğu olumlu tutum ve davranışı ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada çocuk ve aile alanında çalışmış olma, çocuk ve aile alanında hizmet içi eğitim ve sertifika programlarına katılmış olma gibi durumların çocuk ve ailelerle çalışma becerileri üzerinde etkili olacağı düşüncesiyle bu durumlar, bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Bu bağımsız değişkenlere göre çocuk ve ailelerle çalışma becerileri içerisinde yer alan oyun temelli yaklaşımları kullanma, aile-okul-toplum sistemleriyle çalışabilme, çocuk ve aile için savunuculuk rolü üstlenebilme becerilerine ait yeterlilik algılarının ki- kare testi sonuçları aşağıda çizelgeler halinde verilmiştir.

Çizelge 2.Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuk Alanında Çalışmış Olma Durumlarına Göre Çocuk ve Aileyle Çalışırken Oyun Temelli Yaklaşımları Kullanma Becerilerine İlişkin Yeterlilik Algıları- Ki- Kare Testi Sonuçları

Çocuk Alanında Çalışmış Olma		Yeterlilik Algıları			Toplam
		Yetersizim	Yeterliyim	Kararsızım	
Çalışmış	Sayı	41	99	27	167
	%	24.6	59.3	16.2	100
Çalışmamış	Sayı	9	46	28	83
	%	10.8	55.4	33.7	100
Toplam	Sayı	50	145	55	250
	%	20.0	58.0	22.0	100

$$(\chi^2=13.12 \quad sd= 2 \quad p=.001)$$

Çocuk ve aileyle çalışırken oyun temelli yaklaşımları kullanma becerileri konusunda, çocuk alanında çalışmış sosyal hizmet uzmanları (%59.3), bu alanda çalışmamışlara (%55.4) oranla kendilerini daha fazla yeterli görmektedir. Bu alanda çalışmamış olan uzmanların (%33.7); çalışmışlara (%16.2) göre kararsız kalma durumları iki kat oranındadır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının çocuk alanında çalışmış olma durumları ile çocuk ve aileyle çalışırken oyun temelli yaklaşımları kullanma becerilerine ilişkin yeterlilik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır ($p<.05$) (Çizelge 2).

Çizelge 3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aile Alanında Çalışmış Olma Durumlarına Göre Aile-Okul-Toplum Sistemleriyle Çalışabilme Becerilerine İlişkin Yeterlilik Algıları- Ki- Kare Testi Sonuçları

Aile Alanında Çalışmış Olma		Yeterlilik Algıları			Toplam
		Yetersizim	Yeterliyim	Kararsızım	
Çalışmış	Sayı	2	84	3	89
	%	2.2	94.4	3.4	100
Çalışmamış	Sayı	17	124	20	161
	%	10.6	77.0	12.4	100
Toplam	Sayı	19	208	23	250
	%	7.6	83.2	9.2	100

($\chi^2= 13.39$ sd=2 $p=.002$)

Aile-okul- toplum sistemleriyle çalışabilme becerileri konusunda, aile alanında çalışmış sosyal hizmet uzmanları (%94.4), bu alanda çalışmamışlara (%77.0) oranla kendilerini daha fazla yeterli görmektedir. Diğer taraftan, bu beceriye ilişkin kendini yetersiz görme oranı; aile alanında çalışmamış sosyal hizmet uzmanlarında (%10.6), bu alanda çalışmışlara (%2.2) oranla daha fazladır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının aile alanında çalışmış olma durumları ile aile-okul- toplum sistemleriyle çalışabilme becerilerine ilişkin yeterlilik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır ($p<.05$) (Çizelge 3).

Çizelge 4.Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuk Alanında Hizmet İçi Eğitim Programına Katılmış Olma Durumlarına Göre Çocuk ve Aile için Savunuculuk Rolü Üstlenebilme Becerilerine İlişkin Yeterlilik Algıları- Ki- Kare Testi Sonuçları

Çocuk Alanında Hizmet İçi Eğitime Katılmış Olma		Yeterlilik Algıları			Toplam
		Yetersizim	Yeterliyim	Kararsızım	
Katılmış	Sayı	2	99	9	110
	%	1.8	90.0	8.2	100
Katılmamış	Sayı	17	108	15	140
	%	12.1	77.1	10.7	100
Toplam	Sayı	19	207	24	250
	%	7.6	82.8	9.6	100

$$(\chi^2= 10.28 \text{ sd}= 2 \text{ p}=.006)$$

Çocuk ve aile için savunuculuk rolü üstlenebilme becerileri konusunda, çocuk alanında hizmet içi eğitim programlarına katılmış sosyal hizmet uzmanları (%90.0), bu alanda hizmet içi eğitim programlarına katılmamış uzmanlara (%77.1) oranla kendilerini daha fazla yeterli görmektedir. Diğer taraftan, bu beceriye ilişkin kendini yetersiz görme oranı; çocuk alanında hizmet içi eğitim programlarına katılmamış sosyal hizmet uzmanlarında (%12.1), katılmışlara (%1.8) oranla daha fazladır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının çocuk alanında hizmet içi eğitim programlarına katılmış olma durumları ile çocuk ve aile için savunuculuk rolü üstlenebilme becerilerine ilişkin yeterlilik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır ($p<.05$) (Çizelge 4).

Çizelge 5.Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aile Alanında Sertifika Programlarına Katılmış Olma Durumlarına Göre Aile- Okul- Toplum Sistemleriyle Çalışabilme Becerilerine İlişkin Yeterlilik Algıları- Ki- Kare Testi Sonuçları

Aile Alanında Sertifika Programına Katılmış Olma		Yeterlilik Algıları			Toplam
		Yetersizim	Yeterliyim	Kararsızım	
Katılmış	Sayı	5	78		83
	%	6.0	94.0		100
Katılmamış	Sayı	14	130	23	167
	%	8.4	77.8	13.8	100
Toplam	Sayı	19	208	23	250
	%	7.6	83.2	9.2	100

$$(\chi^2= 13.57 \text{ sd}= 2 \text{ p}=.001)$$

Aile-okul- toplum sistemleriyle çalışabilme becerileri konusunda, aile alanında sertifika programlarına katılmış sosyal hizmet uzmanları (%94.0), bu alanda sertifika programlarına katılmamış olanlara (%77.8) oranla kendilerini daha fazla yeterli görmektedir. Diğer taraftan, bu beceriye ilişkin kendini yetersiz görme oranı; aile alanında sertifika programlarına katılmamış sosyal hizmet uzmanlarında (%8.4), bu alanda sertifika programlarına katılmış olanlara (%6.0) oranla daha fazladır. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının aile alanında sertifika programlarına katılmış olma durumları ile aile-okul- toplum sistemleriyle çalışabilme becerilerine ilişkin yeterlilik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır ($p<.05$) (Çizelge 5).

SONUÇ

Araştırma bulguları ve konu ile ilgili literatür taraması sonucu elde edilen veriler, sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve aile ile çalışmada sahip olunması gereken klinik ve makro becerilere ilişkin yeterlilik algılarının yüksek olduğunu göstermektedir.

Sosyal hizmet eğitiminin çocuk ve aileyle çalışmaya yönelik bilgi ve beceri sağlama, sistem ve güçlendirme yaklaşımının benimsenmesi ve aile odaklı müdahalelerin gerçekleştirilmesi; sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve ailelerle çalışmadaki önemini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, birey ve grup düzeyinde sahip olduğu bilgi ve becerileriyle çocuk ve ailelerle çalışma klinik becerilerinde kendilerini yeterli görmektedirler.

Sosyal hizmet uzmanlarının toplum düzeyindeki çalışmaları, onlara okul psiko- sosyal ekibi içinde önemli bir yer sağlamaktadır. Çocuk- aile- okul- toplum işbirliğinin sağlanmasında sosyal hizmet uzmanlarının önemli rol ve sorumlulukları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılar ekip çalışmasının önemine paralel olarak diğer profesyonellerle işbirliği yapabilmeye kendilerini yüksek derecede yeterli görmüşlerdir.

İstatistiksel analiz sonuçlarına göre çocuk veya aile alanında çalışmış olma durumlarıyla çocuk ve ailelerle çalışma becerilerine ilişkin yeterlilik algılarında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Aynı şekilde çocuk veya aile alanında sertifika ya da hizmet içi eğitim programlarına katılmış olma durumlarıyla çocuk ve aile alanında çalışma becerilerine ilişkin yeterlilik algıları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla sosyal hizmet lisans eğitiminden sonra öğrencilerin, lisansüstü eğitimlerle çocuk ve aileyle çalışmaya yönelik bilgi ve becerilerini artırmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Türkiye okullarında gün geçtikçe artan ve çeşitlenen okul sorunlarına cevap vermede önemli bir araç olacağı farz edilen sosyal hizmet uzmanlarının okul sistemlerine dahil edilmesinin gerekliliğine ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- AGRESTA, J. (2004). Professional Role Perceptions of School Social Workers, Psychologists and Counselors. *Children and Schools*, 26 (3)
- ARLI, M ve NAZİK, H. (2001). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Gazi Kitabevi, Ankara
- CARTER, J.M. (2011). The School-Based Family Counseling Symposium: A happy union and the 7-year itch. *International Journal for School-Based Family Counseling*, Vol: 3
- CENTER FOR CLINICAL SOCIAL WORK, (2007). Practice with Children and Their Families: A Specialty of Clinical Social Work. Erişim: <http://www.abecsw.org/images/ABEChildPositnSAp07FINAL3.pdf>, Ocak, 2013
- CHRISTOPHER, O. (2009). School Based Family Counselling: A New Paradigm, *Sustainable Human Development Review*, 1 (1): 61-71
- CONSTABLE, R. (2008). The Role of the Social Worker, School School Work Practice, Policy and Research, Section 1: History and General Perspectives on Social Work. Chapter1:3-29, Lyceum boks inc.
- CURTIS, M.J., WALKER, K.J., HUNLEY, S.A., BAKER, A.C. (1999). Demographic Characteristics and Professional Practices in School Psychology. *School Psychology Review*, 28 (1): 104-116
- DUMAN, N. (2000). *Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- DUPPER, R.D. (2013). *Okul Sosyal Hizmeti, Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler*. Çeviren ve Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN ve Doç. Dr. Elif Gökçearsan ÇİFCİ, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., İstanbul
- GERRARD, B. (2008). School- Based Family Counseling: Overview, trends, And recommendations for future research. *International Journal for School-Based Family Counseling*, 1(1).

- GOLDEN, (1983). Brief family interventions in a school setting. *Elementary School Guidance and Counseling*, 17 (4): 288-293
- HINKLE, S.C. (1992). Family Counselling in the Schools, ERIC, Clearing house on Counseling and Personnel Services (CAPS).
- KILIÇ, E. (2014). *Aile Danışmanlığında Yeni Bir Model: Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tez, Danışman: Prof.Dr. Yasemin Özkan), Ankara
- ÖZKAN, Y. ve KILIÇ, E. (2014). *Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Ekolojik Yaklaşımın Önemi*. Doç.Dr. Şener Koçyıldırım' a Armağan, Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma, Ed: Prof.Dr. Vedat Işıkhan, Ankara.
- KOŞAR, G.N. (1989). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. Yargıçoğlu Matbaası, Ankara
- TERRY, L. (2002). Family Counselling in the Schools: A Graduate Course. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 10 (4): 419-428
- TRACY, E., CASTRO-GUILLEN, E., SCHRAFF, S., (2006). Roles of school and community providers in the delivery of school based mental health services. Miami University of Ohio. Erişim:<http://www.units.muohio.edu/csbmhp/>; Mart, 2013
- WETCHLER, J. (1986). Family therapy of school- focused problems: A macro systemic perspective. *Contemporary Family Therapy*, 8 (3), 224-240.
- <http://www.aksam.com.tr/guncel/okullara-abd-modeli-sosyal-hizmet-sistemi/haber-287196>, Erişim: 01.03.2014